

ISSN 2524-2369 (Print)

ISSN 2524-2377 (Online)

УДК [328.1+342.53](476)(091)] «1756/1757»:930.2

Doi: 10.29235/2524-2369-2019-64-1-56-68

Паступіў у рэдакцыю 12.12.2017

Received 12.12.2017

А. У. Мацук*Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь***ФІНАНСАВА-АРГАНІЗАЦЫЙНАЕ ЗАБЕСПЯЧЭННЕ ДЗЕЙНАСЦІ
ПАВЯТОВЫХ СОЙМІКАЎ ВКЛ 1756–1757 ГГ.: НОВЫЯ КРЫНІЦЫ**

Анотацыя. Выяўленыя новыя крыніцы сярод дакументаў рода Грабовскіх у фондах Ягеллонскай бібліятэкі ўпершыню ў істэрыяграфіі паказваюць фінансаванне сейміковай кампаніі ўнутры адной магнатскай групіроўкі. Із гэтых дакументаў панятна, як фарміраваўся агульны фонд із ўзносаў розных магнатаў, а таксама як ён распаўсюдзіўся паміж імі з улікам расходаў на канкрэтныя паветовыя сеймікі. Становіцца вядомым круг магнатаў і шляхцічаў, якія адказвалі за канкрэтныя паветовыя сеймікі, а таксама планы распаўсюдзіўся па паветовым сеймікам ВКЛ кандыдатаў на абранне пасламі сейма і дэпутатамі Трыбунала ВКЛ ад магнатскай групіроўкі Радзівілаў. У выніку аналізу выяўленых крыніцаў атрымалася ўсталяваць, што расходы магнатскай групіроўкі Радзівілаў на пасольскія сеймікі 1756 г. складалі 77400 злотых, а на грымнічныя 1757 г. – 71600 злотых. Самымі дарагімі сеймікамі ўважваліся віленскі (ад 5000 да 9000 злотых), грымніцкі (5000 злотых), брэстскі (5000 злотых), ошмянскі, жымудскі, палотскі і мстіслаўскі (па 4000 злотых). Менш за ўсё (па 2000 злотых) было ізрасходавана на 11 сеймікаў (лідскі, вількамірскі, браслаўскі, трокскі, упіцкі, смаленскі, стародубовскі, слонімска, пінскі, мазырскі і рэчыцкі). У адносіні віленскага, стародубовскага, лідскага і новогрымніцкага сеймікаў атрымалася выявіць рэестры, згодна якім выданыя на гэтыя сеймікі грошы былі падзелены сярод мясціных саборнікаў Радзівілаў. Складна ацаніць эфектыўнасць гэтых канкрэтных расходаў. На грымніцкім пасольскім сейміку 1756 г. пасламі былі абраны саборнікі Фаміліі, а радзівілаўскія саборнікі толькі змоглі занесці пратэстацыю проці іх абрання. Фактычна ўсе 5000 злотых былі ізрасходаваны толькі на пратэстацыю. Міхаіл Казімір Радзівілаў станоўча ацаніў такі вынік. Як можна прадпалажыць, яго ацэнка завяса ад канкрэтнай палітычнай кан'юнктуры, якая склаўся ў гэты час у тым ці іншым павете.

Ключевыя словы: сеймік, сейм, фінансаванне, шляхта, Трыбунал ВКЛ, магнаты, магнатская групіроўка, Радзівілаў, Чарторыйскія

Для цытавання. Мацук, А. У. Фінансава-арганізацыйнае забеспячэнне дзейнасці паветовых соймаў ВКЛ 1756–1757 гг.: новыя крыніцы / А. У. Мацук // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2019. – Т. 64, № 1. – С. 56–68. Doi: 10.29235/2524-2369-2019-64-1-56-68

A. U. Matsuk*Institute of History of the National Academy of Science of Belarus, Minsk, Belarus***FINANCIAL AND ORGANIZATIONAL SUPPORT FOR THE ACTIVITIES OF POVET SEJMIKS
OF GDL 1756–1757: NEW SOURCES**

Abstract. New sources discovered among the documents of the Grabowski family in the funds of the Jagiellonian Library for the first time in historiography show the financing of sejmik companies within the limits of one noblemen group. From these documents, it becomes clear how the general financial fund was formed including the contributions of various noblemen, and also how it was distributed among them, taking into account the costs for specific povet sejmiks. Also, a circle of noblemen and gentry who were responsible for specific sejmiks becomes known. Moreover, plans about the candidacy for the elections after the Sejm ambassadors and the deputies of the Tribunal of the Grand Duchy of the Lithuania from the Radziwill noblemen group become known. As a result of the analysis of identified sources, it was possible to establish that the expenses of the Radziwill noblemen group at the ambassadorial sejmiks in 1756 amounted to 77400 zloty, and on the gromnichny in 1757–71600 zloty. The most valuable sejmiks were: Vilensky (from 5000 to 9000 zlotys), Grodnensky (5000 zlotys), Brestsky (5000 zlotys), Oshmyansky, Zhmudsky, Polotsky and Mstislavsky (4000 zlotys). Least of 2,000 zlotys were issued for 11 sejmiks (Lidsky, Vilkomirsky, Braslavsky, Trotsky, Upitsky, Smolensksky, Starodubsky, Slonimsky, Pinsky, Mazyrsky and Rechitsky). In the cases of the Vilensky, Starodubsky, Lidsky and Novogrudsky sejmiks, it was possible to find the registers how the money given to these sejmiks was divided between the local supporters of the Radziwills. It is very difficult to assess the effectiveness of these specific costs. At the Hrodna embassy sejmiks 1756, the supporters of the Family were elected ambassadors, and the Radziwill supporters only managed to make an objection against their election. In fact, all of 5,000 zlotys

was spent only on objection. Michal Kazimir Radziwill appreciated such a result highly. As may be supposed his assessment depended on the specific political conjuncture that prevailed at that time almost in all povets.

Keywords: Sejmik, Sejm, financing, gentry, Tribunal of the GDL, noblemen, noblemen groups, the Radziwills, the Chartoriyskies

For citation. Matsuk A.V. Financial and organizational support for the activities of the povet sejmiks of GDL 1756–1757: new sources. *Vesti Natsyonal'nai akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2019, vol. 64, no. 1, pp. 56–68 (in Belarusian). Doi: 10.29235/2524-2369-2019-64-1-56-68

Уводзіны. Унутрыпалітычная сітуацыя ў ВКЛ у 1755–1756 г. абвастрылася з-за канфлікту Фаміліі з Радзівіламі. У барацьбе паміж імі прайшлі выбары ў Трыбунал ВКЛ 1756 г. На грамічных соймах 1756 г. перамагла Фамілія і яе кандыдат падскарбі ВКЛ Юрый Флемінг стаў маршалкам Трыбунала ВКЛ. Радзівілы імкнуліся ўзяць рэванш падчас наступных выбараў у сойм 1756 г. і Трыбунал ВКЛ 1757 г. 15 чэрвеня 1756 г. у Нясвіжы Радзівілы, Агінскія і Антоній Салагуб падпісалі абавязацельства “непарыўнага саюза і ўзаемнай падтрымкі”. Вядома, што на гэтым з’ездзе ў Нясвіжы быў складзены план выбараў на пасольскіх соймах 1756 г. [1, к. 343].

Фамілія мела большасць у Трыбунале ВКЛ 1756 г. У чэрвені 1756 г. гэты Трыбунал ВКЛ на падставе абвінавачванняў у карупцыі пазбавіў Андрэя Абрамовіча ўрада віленскага земскага пісара, а Ігната Богуша – віленскага рэгента. Гэта яшчэ больш абвастрыла адносіны паміж Чартарыйскімі і Радзівіламі. Міхал Казімір Радзівіл вырашыў правесці яшчэ адну нараду з лідарамі сваёй групы і яе саюзнікамі. Яе месцам абраў Іўе. Напэўна выбар паў на Іўе, паколькі там знаходзіўся Ігнат Агінскі. 4 ліпеня 1756 г. Радзівіл напісаў Агінскаму з Гродна, каб той застаўся ў Іўі, бо прыедзе да яго на нараду [1, к. 346]. Радзівіл вырашыў неабходным пабачыць і іншых лідараў групы і 6–8 ліпеня 1756 г. накіраваў адпаведныя запрашэнні на сустрэчу пісару ВКЛ Антонію Міхалу Пацу, харужаму ВКЛ Гераніму Фларыяну Радзівілу, польнаму стражніку ВКЛ Станіславу Лопату, троцкаму ваяводзе Аляксандру Пацею, мсціслаўскаму крайчому Юзафу Кашыцу [1, к. 346–347].

Менавіта на гэтай сустрэчы ў Іўі былі складзены дакументы, якія выяўлены намі ў Ягелонскай бібліятэцы сярод папер роду Грабоўскіх. Яны захоўваюцца ў набытках Ягелонскай бібліятэкі і патрапілі туды ў 1969 г. Гэтыя дакументы дазваляюць па-новаму ацаніць дзейнасць групы Радзівілаў на розных павятовых соймах ВКЛ. Раней у гістарыяграфіі гэтая праблема закраналася толькі на падставе дыярыуша Марціна Матушэвіча ў артыкуле польскай даследчыцы Зафіі Зялінскай [2]. Мэта нашага артыкула – даследаваць фінансаванне соймавых кампаній магнацкай групы Радзівілаў на падставе фінансавых дакументаў з архіва роду Грабоўскіх.

Асноўная частка. Грабоўскія ў XVIII ст. належалі да адных з найбуйнейшых кальвінісцкіх родаў Княства. Яны мелі значны маёнтак, які сфарміравалі дзякуючы трыманню ў заставе “нойбургскіх уладанняў”. Томаш Грабоўскі (ахрышчаны 31 снежня 1715 г.) з’яўляўся старэйшым сынам віштынецкага старосты Стэфана Грабоўскага і Тэадоры з Стрыенскіх. Меў братоў Яна Юрыя, Рыгора і Паўла. Разам з братамі зрабіў добрую кар’еру ў войску і нарэшце стаў генерал-лейтэнантам войску ВКЛ. У 1738 г. атрымаў Дудскае староства. Быў жанаты з Ганнай з Ражыцкіх, у шлюбе з якой меў 7 сыноў (Аляксандр Ян, Жыгімонт Ксаверый, Павел Міхал, Ян Крыштаф, Альбрэхт Крыштаф, Міхал і Геранім Станіслаў). 6 верасня 1752 г. прадаў гэтае староства Гераніму Зянковічу за 60000 злотых. У 1756 г. разам з Багуславам Атэнгаузам быў вызначаны сінодам пратэстанцкай царквы ВКЛ заключыць дамову з уладальнікам “нойбургскіх уладанняў” Геранімам Фларыянам Радзівілам. У гісторыі ВКЛ Грабоўскія вылучыліся падчас стварэння дысідэнцкай Слуцкай канфедэрацыі 1767 г., калі Ян стаў яе маршалкам, а Томаш – адным з кансыляжаў. Праяўляў слабую актыўнасць у далейшых падзеях. Загінуў у 1771 г. Як мяркую Уладзіслаў Канапчыньскі, “напэўна праз непаразуменне” быў забіты прыхільнікамі Барскай канфедэрацыі замест брата Яна Юрыя [3, s. 94–94; 4, s. 494; 5, s. 114, 135; 6].

Першым звярнуў увагу на дакументы роду Грабоўскіх польскі гісторык Тадэвуш Корзан. Згодна з яго інфармацыяй, гэтыя дакументы захоўваліся ў родавым архіве графа Станіслава Грабоўскага. Яны належалі яго продку генерал-лейтэнанту войск ВКЛ Томашу Грабоўскаму [7, s. 561]. Змест двух з гэтых дакументаў Корзан перадае цалкам. Першы з іх – гэта дакумент аб

фінансавых уліваннях удзельнікаў магнацкай групойкі Радзівілаў і іх прыхільнікаў 14 ліпеня 1756 г., якія яны ўнеслі ў агульны скарб 1 жніўня 1756 г. Ён пачынаўся з прадмовы: “Упадаючай праз дамінаванне Дамоў нашай Айчыны, прыходзячы з дапамогай усё на карыснае па ваяводствах і паветах утрыманне прыхільнікаў з уласнага нас, ніжэй згаданых, узаемным саюзам на любое выкарыстанне сканфедэраваных, скарбу ўстанаўляем суму”. Фінансавыя ўнёскі былі наступныя: віленскі ваявода і вялікі гетман ВКЛ Міхал Казімір Радзівіл – 53000 злотых, маршалак ВКЛ Ігнат Агінскі – 25000 злотых, харужы ВКЛ Геранім Фларыян Радзівіл – 50000 злотых, стражнік ВКЛ Людвік Пацей – 10000 злотых, генерал артылерыі ВКЛ Антоній Салагуб – 8000 злотых. У выніку атрымалася сума ў памеры 146000 злотых. Акрамя таго, указвалася, што з яе выключаліся дзве лічбы: 6000 злотых для ковенскага маршалка Антонія Забелы, што меў аддаць яму Людвік Пацей, і 8000 злотых для віленскага харужага Францішка Тызенгауза, якія мелі перадаць Абрамовічы [7, s. 28]. Ужо Тадэвуш Корзан звярнуў увагу, што пададзеная сума адрознівалася ад узгаданай у дыярыушы Марціна Матушэвіча, дзе яна дасягала 200000 злотых за кошт павышэння ўнёску Міхала Казіміра Радзівіла да 100000 злотых замест 50000 злотых [7, s. 561; 8, s. 731]. Здзіўляе велічыня ўзносу Гераніма Фларыяна Радзівіла, які слаба цікавіўся выбарамі на павятовых соймах. Тым больш, Уладзіслаў Канапчыньскі на падставе рукапісаў архіва замежных спраў Францыі падае інфармацыю, што Геранім Фларыян Радзівіл “ледзьве пагадзіўся ўдзельнічаць у фінансавай складчыне” [9, s. 383]. Магчыма, гэта было якраз выклікана значным памерам яго ўнёску ў агульную касу.

З сабраных 146000 злотых меркавалася выдзеліць наступныя сродкі на канкрэтныя пасольскія 1756 г. і грамнічныя 1757 г. соймікі: віленскі – 14000 злотых, ашмянскі – 8000 злотых, лідскі – 4000 злотых, вількамірскі – 4000 злотых, браслаўскі – 4000 злотых, троцкі – 4000 злотых, гродзенскі – 10000 злотых, ковенскі – 6000 злотых, упіцкі – 4000 злотых, жмудскі – 8000 злотых, смаленскі – 4000 злотых, старадубскі – 4000 злотых, полацкі – 8000 злотых, наваградскі – 6000 злотых, слоніўскі – 4000 злотых, ваўкавыскі – 6000 злотых, брэсцкі – 10000 злотых, пінскі – 4000 злотых, віцебскі – 6000 злотых, аршанскі – 6000 злотых, меціслаўскі – 8000 злотых, мінскі – 6000 злотых, мазырскі – 4000 злотых, рэчыцкі – 4000 злотых [7, s. 27–28]. Як бачна, самым каштоўным (пасольскі 1756 г. і дэпутацкі 1757 г.) з іх быў віленскі – 14000 злотых (па 7000 за кожны соймак). Наступнымі па колькасці выдаткаў з’яўляліся гродзенскі і брэсцкі – па 10000 злотых за пасольскія 1756 г. і грамнічныя 1757 г. соймікі. Па 8000 злотых мелі выдаць за ашмянскі, жмудскі, полацкі і меціслаўскі. Па 6000 злотых складалі выдаткі адразу для 6 соймакаў: ковенскага, наваградскага, ваўкавыскага, віцебскага, аршанскага і мінскага. Па 4000 злотых меркавалася выдаць на 11 соймакаў: лідскі, вількамірскі, браслаўскі, троцкі, упіцкі, смаленскі, старадубскі, слоніўскі, пінскі, мазырскі і рэчыцкі. Неабходна больш дакладна патлумачыць такое размеркаванне выдаткаў па павятовых соймах. Найбольшыя выдаткі на віленскі соймак, напэўна, выкліканы заможнасцю віленскай шляхты. Значныя сродкі былі неабходны, каб забяспечыць патрэбны вынік на мясцовым соймаку, а таксама каб мясцовыя лідары Радзівілаў шляхціцы Абрамовічы маглі ўзяць рэванш за пазбаўленне Трыбуналам ВКЛ 1756 г. Андрэя Абрамовіча і Ігната Богуша ўрадаў. Узгадаем, што гэтая падзея якраз і з’явілася непасрэдным штуршком для збору лідараў групойкі Радзівілаў у Іўі. На гродзенскім соймаку моцныя ўплывы мелі Масальскія, а адзін з іх Юзаф Масальскі быў мясцовым гродзенскім старостай. Значны ўплыў сярод мясцовай шляхты мелі і іншыя лідары Фаміліі – падскарбі ВКЛ Юрый Флемінг і падканцлер ВКЛ Міхал Антоній Сапега [10, с. 201, 203–204]. Брэсцкі соймак пацягнуў такія значныя выдаткі з прычыны справы Марціна Матушэвіча з канцлерам ВКЛ Міхалам Чартарыйскім. Мясцовыя прыхільнікі Фаміліі пагражалі Матушэвічу паквітацца з імі падчас правядзення соймакаў. Лідары Фаміліі Міхал Чартарыйскі і Юрый Флемінг шмат часу праводзілі ў сваіх уладаннях у Брэсцкім ваяводстве і ўплывалі на мясцовы соймак [8, s. 344; 11, s. 66]. Шмат шляхты ўдзельнічала ў ашмянскім, жмудскім і полацкім соймах. Гэтым і тлумачацца значныя выдаткі на гэтыя соймікі. Такія ж выдаткі (8000 злотых) былі запланаваны і на меціслаўскі соймак. У дадзеным выпадку грошы ў такой значнай колькасці, напэўна, былі вылучаны з-за актыўнага ўдзелу мясцовай шляхты на баку Фаміліі ў рэасумпцыі Трыбунала ВКЛ 1756 г. [12, с. 425].

З астатніх дакументаў Тадэвуш Корзан узгадвае, што быў складзены і агульны план размеркавання выдаткаў сярод канкрэтных шляхціцаў на розных павятовых соймаках [7, s. 28–29]. Ніякіх падрабязнасцей гэтага плана Корзан не дае.

Нам удалося выявіць гэты план у дакументах роду Грабоўскіх, які захоўваецца ў аддзеле рукапісаў Ягелонскай бібліятэкі. На жаль, невядома, ці быў ён ідэнтычны плану, складзенаму на ранейшай сустрэчы ў Нясвіжы, ці ўжо быў складзены ў Іўі. У ім указваліся пажаданыя паслы і адказныя асобы за гэты соймак. На віленскім соймаку планавалася абраць віленскага цівуна Юзафа Тышкевіча і віленскага земскага суддзю Міхала Гарадзенскага. Адказваць за гэта мелі Абрамовічы. На ашмянскім соймаку кандыдатамі з’яўляліся аранскі староста Міхал Бжастоўскі, ашмянскі гродскі староста Андрэй Агінскі, ашмянскі лоўчы Ян Сарока. За гэты соймак адказваў троцкі кашталян Тадэвуш Агінскі. Лідскі соймак мусіў быць сарваны, і адказваў за гэта крайчы ВКЛ Станіслаў Радзівіл. На вількамірскім соймаку – вількамірскі падстароста Міхал Людвік Тызенгауз, памускі староста Міхал Марыконі, камісар уладанняў Гераніма Фларыяна Радзівіла Вішнеўскі. Магчымым быў выбар паслом на гэтым соймаку пунскага старосты, а адказваць за гэты соймак меў сам харужы ВКЛ Радзівіл. На браслаўскім соймаку кандыдатамі былі генерал-ад’ютант Станіслаў Цеханавецкі, браслаўскі гродскі пісар Адам Беліковіч, Мірскі (эканом у румшыцкім старостве) ці ўвогуле меркавалася сарваць соймак. Адказвалі за браслаўскі соймак маршалак ВКЛ Ігнат Агінскі і опскі староста Ян Цеханавецкі. На троцкім соймаку планавалася абраць пасламі троцкага земскага суддзю Стэфана Ромера і троцкага падваяводу Юзафа дэ Рэаса ці ў іншым выпадку сарваць гэты соймак, за што быў адказны троцкі ваявода Аляксандр Пацей. Соймак у Гродне меркавалася сарваць, адказнымі за гэта былі вялікі гетман ВКЛ, віленскі ваявода Міхал Казімір Радзівіл і наваградская ваяводзіна Барбара Радзівіл. У Коўне паслом хацелі абраць крайчага ВКЛ Станіслава Радзівіла і адказваць за гэта мелі Міхал Казімір Радзівіл і стражнік ВКЛ Людвік Пацей. Упіцкі соймак планавалася сарваць і адказваў за гэта ўпіцкі войскі Юрый Белазор. На жмудскім соймаку кандыдатамі на выбар пасламі з’яўляліся генерал артылерыі ВКЛ Антоній Салагуб, векшнянскі староста Міхал Горскі, жмудскі кашталяніц Міхал Ян Пац, паручык Заранак. Калі іх выбар быў немагчымым, то планавалася гэты соймак сарваць. Адказвалі за вынік жмудскага соймака стражнік ВКЛ Людвік Пацей і генерал артылерыі ВКЛ Антоній Салагуб. На смаленскім соймаку прапаноўвалася абраць пасламі каралеўскага шамбеляна Ігната Паца, Дылеўскага ці сарваць гэты соймак. Адказваў за гэта Геранім Фларыян Радзівіл. На старадубскім соймаку кандыдатам на выбар паслом з’яўляўся старадубскі падстароста Антоній Абрамовіч і адказвалі за соймак якраз Абрамовічы. У Полацку планавалася абраць пасламі рэтаўскага старосту Крыштафа Тышкевіча, полацкага лоўчыца Ігната Корсака Бабыніцкага. У іншым выпадку трэба было сарваць соймак. Адказваў за гэты соймак маршалак ВКЛ Ігнат Агінскі. На наваградскім соймаку не называліся канкрэтныя прозвішчы магчымых паслоў, а адказваць за гэты соймак меў крайчы ВКЛ Радзівіл. У Слоніме хацелі абраць даўгоўскага старосту Адама Бжастоўскага і слонімскага маршалка Казіміра Валовіча, а мела забяспечыць такі выбар наваградская ваяводзіна Барбара Радзівіл. Ваўкавыскі соймак хацелі сарваць і адказвалі за гэта вялікі гетман ВКЛ і віленскі ваявода Міхал Казімір Радзівіл і польны стражнік ВКЛ Станіслаў Лопат. Таксама меркавалася сарваць брэсцкі соймак, за што адказвалі харужы ВКЛ Геранім Фларыян Радзівіл і брэсцкі ваявода Караль Сапега. У Пінску кандыдатамі на выбар пасламі з’яўляліся мерацкі староста Матэвуш Агінскі, пінскі земскі суддзя Леапольд Арэшка і Кужанецкі, а адказваў за гэты соймак польны стражнік ВКЛ Лопат. Не называліся кандыдаты на выбар пасламі на віцебскім соймаку. Напэўна, іх меў прапанаваць адказны за гэты соймак абозны ВКЛ Леанард Пацей. Сарваць меркавалася і аршанскі соймак, за што адказваў Ігнат Агінскі. Не называліся кандыдаты на выбар паслом у Мсціславе, а адказваць за гэты соймак меў Людвік Пацей. У Мінску было тры кандыдаты: старадубскі гродскі староста Крыштаф Тэабальд Завіша, Свентажэцкі і Тышкевіч. Адказваць за выбары на гэтым соймаку меў Геранім Фларыян Радзівіл. У Мазыры планавалася абраць пасламі мазырскага падкаморыя Міхала Яленскага, мазырскага падкаморыца Вольбека (напэўна, Міхал Вольбек. – А. М.). Калі гэтага не атрымаецца, то соймак трэба было сарваць. Адказвала за гэты соймак наваградская ваяводзіна Барбара Радзівіл. На рэчыцкім соймаку кандыдатамі на выбар

пасламі былі пяцігорскі харужы Караль Вешчыцкі і рэчыцкі чашнік Улункоўскі (напэўна, маецца на ўвазе рэчыцкі падстолі Каспер Улункоўскі, які да 1746 г. з'яўляўся рэчыцкім чашнікам. – *А. М.*). Адказваць за гэты соймак меў стражнік ВКЛ Пацей. Свае подпісы пад гэтым узгодненым планам паставілі: вялікі гетман ВКЛ і віленскі ваявода Міхал Казімір Радзівіл, маршалак ВКЛ Ігнат Агінскі, харужы ВКЛ Геранім Фларыян Радзівіл, стражнік ВКЛ Людвік Пацей, крайчы ВКЛ Станіслаў Радзівіл, польны стражнік ВКЛ і бабруйскага староства Станіслаў Лопат, віленскі падчашы і віленскі падваявода Юрый Абрамовіч [6]. Такім чынам, за выбары на 24 пасольскіх соймаках ВКЛ 1756 г. у групоўкі Радзівілаў было вызначана 15 адказных (лічыўшы за аднаго адказнага братаў Юрыя і Андрэя Абрамовічаў). Кожны адказваў ад аднаго да чатырох соймакаў. Лідар магнацкай групоўкі Міхал Казімір Радзівіл адказваў за выбары толькі на трох соймаках у Гродне, Коўне і Ваўкавыску (на ўсіх трох меліся і іншыя адказныя асобы). Больш усяго (па 4 соймакі) у сваю адказнасць атрымалі харужы ВКЛ Геранім Фларыян Радзівіл і стражнік ВКЛ Людвік Пацей. Геранім Фларыян Радзівіл адказваў за выбары на вількамірскім, смаленскім, брэсцкім (разам з брэсцкім ваяводай Каралем Сапегай) і мінскім соймаках. Людвік Пацей – на ковенскім (разам з Міхалам Казімірам Радзівілам), жмудскім (разам з Антоніяем Салагубам), мсціслаўскім і рэчыцкім соймаках. Увогуле род Пацеяў адказваў за выбары на 6 соймаках. Бацька Людвіка Пацея троцкі ваявода Аляксандр адказваў за выбары ў Троках, а брат абозны ВКЛ Леанард – у Віцебску. Пацеі па колькасці соймакаў саступалі толькі Радзівілам. Акрамя вышэйадзначаных братаў Міхала Казіміра і Гераніма Фларыяна Радзівілаў, з прадстаўнікоў роду Радзівілаў за пасольскія соймакі 1756 г. адказвалі: наваградская ваяводзіна Барбара Радзівіл – за гродзенскі (разам з Міхалам Казімірам Радзівілам), слоніцкі і мазырскі соймакі, Станіслаў Радзівіл – за лідскі і наваградскі соймакі. Увогуле ўласна Радзівілы адказвалі за 11 соймакаў. Маршалак ВКЛ Ігнат Агінскі адказваў за 3 соймакі: браслаўскі (разам з Янам Цеханавецкім), полацкі і аршанскі. Яго брат Тадэвуш адказваў толькі за ашмянскі соймак. Разам Агінскія ў магнацкай групоўцы Радзівілаў адказвалі за 4 соймакі. Такім чынам, роды Радзівілаў, Пацеяў і Агінскіх складалі аснову гэтай магнацкай групоўкі і на іх адказнасць прыпадала аж 20 пасольскіх соймакаў ВКЛ 1756 г. (за ковенскі соймак Пацеі і Радзівілы адказвалі разам). Прадстаўнікі гэтых родаў і зрабілі найбольшыя ўнёскі ў агульную касу – 128000 злотых з агульнай сабранай сумы ў 136000 злотых.

Паводле “Спецыфікацыі квітаў з выплачанага сумы, якая знаходзіцца ў касе” вядома, што было выплачана 77400 злотых, а засталася – 57600 злотых. Безумоўна, выплаты адносіліся да пасольскіх соймакаў 1756 г. Гэты дакумент інфармаваў пра 10 квітаў, але насамрэч іх было 11, бо згодна з першым квітам выдавалася 10000 злотых Міхалу Казіміру Радзівілу і ў гэтым пункце фіксавалася выплата ў памеры 5000 злотых яго брату харужаму ВКЛ Гераніму Фларыяну Радзівілу. Другі квіт сведчыў пра выдачу яшчэ 5000 злотых “князю Яго Міласці”. Як можна меркаваць, гэта быў Міхал Казімір Радзівіл. Трэці квіт інфармаваў пра выплату 4000 злотых наваградскай ваяводзіне Барбары Радзівіл. Наступным квітам выплочвалася 12500 злотых маршалку ВКЛ Ігнату Агінскаму. Яшчэ больш за 15000 злотых выдавалася стражніку ВКЛ Людвіку Пацею, што было пазначана ў шостым квіце. Дзвума наступнымі квітамі выплочвалася адпаведна 11000 і 2000 злотых віленскаму падваяводзе Абрамовічу. Дзевяты квіт інфармаваў пра выдачу 5000 злотых польнаму стражніку ВКЛ Станіславу Лопату. У апошнім квіце сцвярджалася выплата 2900 злотых пані Кашыц (напэўна, мсціслаўская крайчанка Ева з Багдановічаў. – *А. М.*) [6].

У выніку згодна з планам радзівілаўскай групоўкі скончыліся толькі выбары на ашмянскім і смаленскім соймаках і былі сарваны ўпіцкі і ваўкавыскі соймакі. Цікава выглядаюць дзеянні Міхала Казіміра Радзівіла ў рэалізацыі плана па зрыву ўпіцкага пасольскага соймака 1756 г. Грошы за зрыў гэтага соймака ўзяў сам Міхал Казімір Радзівіл, а адказваць за гэта меў упіцкі стольнік Белазор. Аднак загад Радзівіла для яго не гучаў, што трэба абавязкова сарваць упіцкі соймак. Вялікі гетман ВКЛ і віленскі ваявода загадаў, каб Белазор пастараўся правесці выбар на ўпіцкім соймаку двух паслоў, якія з'яўляліся прыхільнікамі Радзівілаў. Для гэтага меркавалася сфарміраваць моцную групоўку прыхільнікаў Радзівілаў. З гэтай мэтай Белазору дасылалася 2000 злотых, “якія паміж шляхтай трэба раздаць”. Белазор меў скласці рэестр раздадзеных грошай і адаслаць яго Радзівілу. Калі не атрымаецца абраць двух прыхільных паслоў, то трэба было

сарваць гэты соймак [1, к. 393–394]. Зразумела, што абраць двух прыхільных Радзівілам паслоў было немагчыма і таму ўпіцкі соймак дакладна быў бы сарваны.

Таксама сарваны быў і самы каштоўны соймак у ВКЛ – віленскі. На ім не атрымалася рэалізаваць план Радзівілаў аб выбары пасламі Юзафа Тышкевіча і Міхала Гардзенскага. Згодна з дыярыушам Марціна Матушэвіча, Абрамовічы (віленскі падваявода Юрый і віленскі земскі пісар Андрэй) патрацілі на віленскі пасольскі соймак больш за дзесяць тысяч злотых. У выніку сабралі вялікую колькасць прыхільнай сабе шляхты і атрымалі перавагу над прыхільнікамі Фаміліі. Аднак Абрамовічы вырашылі пагадзіцца на зрыў соймака, каб пазбегнуць абвінавачванняў у незаконных дзеяннях [9, с. 707].

Як варыянт радзівілаўскага плана ў выпадку нязгоды на выбары прыдатных паслоў меркавалася сарваць браслаўскі, троцкі, жмудскі і полацкі соймакі, што ў выніку і атрымалася. Нам удалося ўстанавіць, што полацкі пасольскі соймак 1756 г. дакладна быў сарваны [13, с. 692–693; 14, с. 182–183]. Раней мелася інфармацыя як пра зрыў полацкага пасольскага соймака, так і пра выбар пасламі на ім Корсака і Рыпінскага [15, с. 627; 16, с. 114]. У той жа час не быў сарваны, як планавалі, лідскі пасольскі соймак 1756 г. Як і ў адносінах да ўпіцкага, нягледзячы на план сарваць лідскі пасольскі соймак, Міхал Казімір Радзівіл раіў старацца лідскаму харужаму Францішку Александровічу быць абраным паслом [1, к. 393]. Магчыма, такім чынам Радзівіл хацеў павялічыць колькасць канкурэнтаў на пасаду пасла і прывесці лідскі соймак да зрыву, але гэтага не атрымалася. На самім соймаку дайшло да канфліктаў. Перавагу атрымалі прыхільнікі Фаміліі, якія ледзьве не пасеклі радзівілаўскага прыхільніка Макрэцкага, але яго выратаваў іншы радзівілаўскі прыхільнік Ян Станіслаў Каменьскі. У выніку пасламі былі абраны лідскі земскі суддзя Матэвуш Марцінкевіч і лідскі падсудак Ян Станіслаў Каменьскі. Нягледзячы на гэта, вынік соймака можна прызнаць здавальняючым для Радзівілаў, бо Каменьскі з’яўляўся адным з іх мясцовых шляхецкіх лідараў [17, к. 7; 18, к. 38; 19]. Магчыма, адпавядалі інтарэсам радзівілаўскай групы выбары на мсціслаўскім і віцебскім соймаках, дзе не называліся кандыдаты на пасольства. Гэтыя соймакі скончыліся кампрамісам, і пасламі ад радзівілаўскай групы і на іх сталі браты Людвік і Леанард Пацеі.

У Гродне пасольскі соймак 1756 г. скончыўся перамогай прыхільнікаў Фаміліі, і пасламі былі абраны ваўкавыскі гродскі староста Ян Масальскі і палкоўнік Уладзіслаў Ельскі. Патрачаныя грошы на гродзенскі пасольскі соймак 1756 г. далі толькі магчымасць радзівілаўскім прыхільнікам занесці пратэстацыю супраць яго. Шляхта сцвярджала, што пратэставала як падчас выбару дырэктара соймака, так і падчас выбару паслоў. Акрамя таго, пасламі былі абраны асобы, якія ўвогуле “не былі на соймаку”. Пратэставаўшая шляхта скардзілася, што ніводная пратэстацыя з-за загада гродзенскага гродскага старосты Юзафа Масальскага не была прынята ў гродзенскія гродскія кнігі. У выніку пратэстацыя была занесена ў лідскія гродскія кнігі. Падпісалі гэтую пратэстацыю 42 шляхціцы на чале са Станіславам Балеславам Дашкевічам, Мікалаем Ціхоцкім, Стэфанам Пырскім, Казімірам Зубраўскім, Вінцэнтам Эйсмантам, Стэфанам Іпахорскім Лянкевічам, Юзафам Малейеўскім, Геранімам Залескім, Сымонам Эйсмантам [19, арк. 105–106]. Радзівіл добра ацэньваў вынікі гродзенскага пасольскага соймака і дзякаваў за гэта Барановічу. Ён збіраўся аспрэчыць легітымнасць выбараў гродзенскіх паслоў на сойме падчас ругаў¹ і таму плановаў прывесці, па рэкамендацыі выбараў Барановіча, чатырох шляхціцаў з ліку пратэставаўшых на сойм [1, к. 458]. Пазней Радзівіл паўтараў сваю просьбу накіраваць у Варшаву на сойм шляхціца Дашкевіча і “некалькі шляхціцаў на маніфесце падпісаўшыхся” [1, к. 486]. Захаваўся “Рээстр пратэставаўшых шляхціцаў у 1756 г. на варшаўскім вальным сойме”. Паводле яго Радзівілы збіраліся выплаціць па два чырвоных злотых за ўтрыманне пратэстацыі наступным гродзенскім шляхціцам: Станіславу Дашкевічу, Дамініку Гаріскезаву, Мікалаю Ціхоцкаму, Казіміру Зубарскаму, Стэфану Пырскаму [20, к. 1].

Таксама не ўдалося сарваць і брэсцкі пасольскі соймак 1756 г. На гэта, як і на гродзенскі соймак, было выдадзена 5000 злотых. Аднак на соймаку ў Брэсце абралі пасламі прыхільнікаў

¹ Соймавыя ругі – пацвярджэнне соймам легітымнасці абрання паслом.

Фаміліі: брэсцкага падстолица Людвіка Сузіна і брэсцкага скарбніка Ігната Азямблоўскага. Міхал Казімір Радзівіл памыляўся і лічыў Азямблоўскага прыхільнікам Караля Сапегі, паколькі той быў падначаленым у харугве, якой камандаваў брэсцкі ваявода. Калі ён даведаўся, што Азямблоўскі з'яўляецца прыхільнікам Фаміліі, то прасіў узмацніць пратэставаўшую на брэсцкім сойміку шляхту, калі яна ўжо не адмовілася ад сваёй пратэстацыі. Увогуле Радзівіл прапаноўваў накіраваць гэтых шляхціцаў на сойм, дзе яны пратэставалі б супраць незаконна абраных брэсцкіх паслоў [1, к. 467].

Згодна з першапачатковым планам у Коўне Радзівілы хацелі абраць паслом крайчага ВКЛ Станіслава Радзівіла, аднак даволі хутка адмовіліся ад гэтай ідэі. Прычынай было падазрэнне Міхала Казіміра Радзівіла, што на ковенскім пасольскім сойміку 1756 г. прыхільнікі Фаміліі пастараюцца абраць паслом надворнага падскарбія ВКЛ Юзафа Масальскага, які, як маршалак “старой ласкі”, распачаў бы сойм Рэчы Паспалітай. Для перашкоды такім планам Фаміліі на ковенскі сойм была падрыхтавана пратэстацыя. Яе занясенне і ўвогуле выбар на сойміку павінен быў кантраляваць пісар ВКЛ Антоній Міхал Пац. Для фарміравання групы прыхільнай шляхты віленскі ваявода і вялікі гетман ВКЛ даслаў 3000 злотых. Адначасова Радзівіл прасіў скласці рэестр гэтых выдаткаў Паца і даслаць яму [1, к. 384, 395, 399]. Прычым сарваць ковенскі сойм Радзівіл загадаў Пацу нават у выпадку, калі паслом на сойміку планаваў стаць радзівілаўскі прыхільнік генерал артылерыі ВКЛ Антоній Салагуб. У выніку Радзівіл дзякаваў Барбары Радзівіл, што тая адгаварыла Салагуба старацца аб выбары паслом на ковенскім сойміку. Віленскі ваявода і вялікі гетман ВКЛ быў перакананы, што прыхільнікі Фаміліі паспрабавалі бы абраць разам з Салагубам “каго-небудзь з радзівілаўскіх непряцеляў”. Таму неабходна было сарваць ковенскі сойм і Радзівіл, акрамя Паца, прасіў аб гэтым шляхціца Жалтка [1, к. 396, 431]. Вядома, што Фамілія таксама хацела, каб Антоній Салагуб не канкурыраваў за выбранне паслом на ковенскім сойміку, а стараўся атрымаць пасольства на жмудскім сойміку [12, с. 543]¹. Шляхціцы Забелы пад ціскам Радзівілаў пераканалі лідараў Фаміліі не прысылаць на ковенскі пасольскі сойм Юзафа Масальскага, бо тады радзівілаўскія прыхільнікі сарвуць гэты сойм². Не здавальняла Радзівіла і сітуацыя, калі б пасламі сталі ковенскі войскі Юзаф Прозар і ковенскі падстолиця Юзаф Ліндэман. На думку Радзівіла, ковенскі сойм трэба было сарваць, бо Прозар з'яўляўся прыхільнікам Фаміліі і мог саступіць сваю канкурэнцыю да пасольства каму-небудзь іншаму з лідараў Фаміліі, а Ліндэман таксама быў больш прыхільным Чартарыйскім, чым Радзівілам [1, к. 421–422]. У выніку ўпершыню за шмат гадоў супраць ковенскага пасольскага сойма была занесена пратэстацыя ў мясцовыя гродскія кнігі. Яе падпісалі 47 шляхціцаў на чале з Францішкам Ксаверыям і Марцінам Чарневічамі, Антоніем Жалтком, Юрыем і Юзафам Кулешамі [22, р. 334–335]. Аднак большасць ковенскай шляхты на чале з Сымонам Сіруцем і Забеламі не звярнула ўвагі на пратэстацыю і абрала пасламі Юзафа Прозара і Юзафа Ліндэмана [8, с. 710; 21, с. 222]. Радзівіла не задаволілі абраныя паслы і ён загадаў пісару ВКЛ Антонію Пацу, каб пратэставаўшая супраць іх выбару ковенская шляхта была прыведзена на сойм [1, к. 485].

Наступны дакумент паведамляе пра выдадзеныя 57600 злотых. Як можна меркаваць, гэтыя выплаты датычыліся грамнічных соймаў 1757 г. Гэты дакумент пералічваў 10 квітаў. Згодна з першым з іх 6000 злотых атрымаў Міхал Казімір Радзівіл. Другім квітам выплочвалася 4000 злотых для харужага ВКЛ Гераніма Фларыяна Радзівіла. У трэцім квіце сцвярджалася пра выплату 4000 злотых наваградскай ваяводзіне Барбары Радзівіл. У наступным квіце інфармавалася пра выдачу 2000 злотых паводле ліста крайчага ВКЛ Станіслава Радзівіла. Згодна з пятым квітам было выплачана 3000 злотых рэчыцкаму гродскаму старосце Альбрэхту Радзівілу. У шостым квіце шляхціцу Падбіпенце давалася 21000 злотых для перадачы стражніку ВКЛ Людвіку Пацею. Наступным квітам давалася 5000 злотых польнаму стражніку ВКЛ Станіславу Лопату. Восьмым квітам сцвярджалася выплата 7500 злотых віленскаму падваяводзе. Згодна з наступным квітам

¹ Аўтар памылкова адсылае на жмудскі сойм не Антонія Салагуба, а яго брата віцебскага ваяводу Юзафа [21, с. 221].

² З незразумелых прычын тая ж аўтарка ў выніку адсылае Юзафа Масальскага на жмудскі сойм, калі вядома, што ён канкурыраваў і стаў паслом на слонімскім пасольскім сойміку [21, с. 221–222].

4000 злотых было выдадзена маршалку ВКЛІ Ігнату Агінскаму. Апошні, дзясяты, квіт інфармаваў пра выплату 1100 злотых мсціслаўскаму крайчаму Юзафу Кашыцу [6]. Такім чынам, на пасольскія соймакі 1756 г. было выплачана больш грошай, чым засталася на дэпутацкія, – 77400 злотых супраць 57600 злотых.

Наступны з выяўленых намі дакументаў у паперах Грабоўскіх датычыўся ўжо размеркавання сабраных грошай згодна з пастановай у Іўі. З яго мы даведваемся, што замест 146000 злотых атрымалася сабраць 138000 злотых. Дакумент дзеліцца на дзве часткі. Згодна з імі на выбары на пасольскіх соймаках было патрачана 77400 злотых. Гэты дакумент паўтарае ранейшы. На выбары на дэпутацкіх соймаках 1757 г. было патрачана 60600 злотых. У табліцы змешчана інфармацыя пра колькасць патрачаных грошай на кожны з павятовых соймакаў, а таксама хто канкрэтна з удзельнікаў групы іх узяў.

**Фінансаванне выбарчай кампаніі на грамнічных соймаках 1757 г.
Financing of the Election Campaign in the Gromnitsy Sejmiks 1757.**

Соймік	Адказны, які ўзяў фінансавыя сродкі	Сума, злотых
Віленскі	Міхал Казімір Радзівіл	2000
Ашмянскі	Абрамовічы	3500
Лідскі	Станіслаў Радзівіл	2000
Вількамірскі	Геранім Фларыян Радзівіл	4000
Браслаўскі	Абрамовічы	2000
Троцкі	Людвік Пацей	2000
Гродзенскі	Міхал Казімір Радзівіл	5000
Ковенскі	Людвік Пацей	6000
Упіцкі	Міхал Казімір Радзівіл	2000
Жмудскі	Людвік Пацей	4000
Смаленскі	Геранім Фларыян Радзівіл	1100
Старадубскі	Абрамовічы	2000
Полацкі	Ігнат Агінскі	4000
Наваградскі	–	–
Слонімска	Барбара Радзівіл	2000
Ваўкавыскі	Станіслаў Лопат	3000
Брэсцкі	Геранім Фларыян Радзівіл	–
Пінскі	Станіслаў Лопат	2000
Віцебскі	–	3000
Аршанскі	Альбрэхт Радзівіл	3000
Мсціслаўскі	Людвік Пацей	4000
Мінскі	–	–
Мазырскі	Барбара Радзівіл	2000
Рэчыцкі	Людвік Пацей	2000

Атрымліваецца, што сума ў 60600 злотых была патрачана без уліку трох соймакаў: наваградскага, брэсцкага і мінскага. У паперах, якія захаваліся, знаходзіцца распіска Гераніма Фларыяна Радзівіла ад 28 верасня 1756 г. з Вязыня [6]. З яе вядома, што харужы ВКЛІ узяў на брэсцкі соймак у Грабоўскага 5000 злотых. Такім чынам, выдаткі на грамнічныя соймакі 1757 г. дасягнулі 65 600 злотых. Застаецца два соймакі: наваградскі і мінскі. З ранейшага спіса размеркавання сродкаў па павятовых соймаках мы ведаем, што на пасольскі соймак 1756 г. і грамнічны соймак 1757 г. у Наваградку і Мінску было па 6000 злотых. Па аналогіі з іншымі павятовымі соймакамі на абодва (пасольскі і грамнічны) соймакі вылучалася роўная колькасць грошай. Атрымліваецца, што на наваградскі і мінскі грамнічныя соймакі 1757 г. было выдадзена па

3000 злотых. Такім чынам, агульныя выдаткі на выбары на грамнічных павятовых соймаках ВКЛ складаюць 71600 злотых. Гэтая сума ўжо няшмат саступае суме выдаткаў на пасольскія соймакі 1756 г. – 77400 злотых.

Акрамя ўзгаданай вышэй распіскі Гераніма Фларыяна Радзівіла ў паперах Грабоўскага захавалася яшчэ 12 распісак. Згодна з распіскай Станіслава Радзівіла з Нясвіжа ад 28 ліпеня 1756 г. ім было ўзята 2000 злотых на выбары на пінскім пасольскім соймаку і 3000 злотых на выбары на ваўкавыскім пасольскім соймаку. Грошы на пінскі пасольскі соймак адразу былі дасланы Стэфану Кужанецкаму і Радзівіл абяцаў аддаць Грабоўскаму распіску выдаткаў, якую меў даслаць Кужанецкі. На ваўкавыскі пасольскі соймак грошы таварышу харугвы Радзівіла Казіміру Бяляўскаму меў перадаць Аляксандр Касцюшка. Станіслаў Радзівіл абяцаў Грабоўскаму перадаць распіску і аб выдатках Бяляўскага, калі яе перашлюць яму [6].

3 студзеня 1757 г. Міхал Казімір Радзівіл узяў 3000 злотых (2000 на віленскі грамнічны, а 1000 на гродзенскі грамнічны соймакі). У распісцы сцвярджалася, што далейшыя фінансавыя сродкі на гродзенскі соймак Радзівіл возьме пазней [6]. Як вынікае з табліцы, на гродзенскі грамнічны соймак Радзівіл меў атрымаць 5000 злотых. Такім чынам, вялікі гетман ВКЛ і віленскі ваявода меў пазней атрымаць яшчэ 4000 злотых на гродзенскі грамнічны соймак 1757 г. Ужо 11 студзеня 1757 г. у Нясвіжы Міхал Казімір Радзівіл выдаў Грабоўскаму распіску на атрыманне 4000 злотых на выбары на гродзенскім грамнічным соймаку і 2000 злотых – на выбары на ўпіцкім грамнічным соймаку [6]. У выніку Радзівіл цалкам атрымаў вызначаную суму на гродзенскі і ўпіцкі грамнічныя соймакі 1757 г.

Тры распіскі Томашу Грабоўскаму даў віленскі падваявода Юрый Абрамовіч. Згодна з першай, Юрый Абрамовіч 11 студзеня 1757 г. узяў на ашмянскі, браслаўскі і старадубскі грамнічныя соймакі 7500 злотых [6]. З табліцы размеркавання выдаткаў па соймаках вядома, што па 2000 злотых планавалася на браслаўскі і старадубскі грамнічныя соймакі і 3500 злотых на ашмянскі грамнічны соймак. Згодна з другой распіскай, 29 жніўня 1756 г. Юрый Абрамовіч узяў 2000 злотых, прызначаных на старадубскі соймак [6]. Напэўна, размова ішла пра кампенсацыю выдаткаў, зробленых за некалькі дзён перад гэтым на старадубскім пасольскім соймаку 1756 г., бо першая з распісак Абрамовіча была на выдаткі на старадубскім грамнічным соймаку 1757 г. Згодна з трэцяй, 2 жніўня 1756 г. Юрый Абрамовіч выдаў распіску, што з акрамя вызначаных 8000 злотых для віленскага харужага Тызенгауза атрымаў яшчэ і 3000 злотых на грамнічныя соймакі 1757 г. [6]. Атрымліваецца, што разам з 2000 злотых, атрыманых на віленскі грамнічны соймак Міхалам Казімірам Радзівілам, агульныя выдаткі на гэты соймак складалі 5000 злотых, г. зн. сума на грамнічныя соймакі 1757 г. павялічылася да 74600 злотых. Акрамя таго, выдаткі на канкрэтна віленскі грамнічны соймак 1757 г. складалі 5000 злотых.

Дзве распіскі, якія захаваліся ў паперах Грабоўскага, датычацца маршалка ВКЛ Ігната Агінскага. 20 снежня 1756 г. Ігнат Агінскі атрымаў на полацкім грамнічным соймаку 4000 злотых, аб чым выдаў Грабоўскаму адпаведную распіску [6]. Другая распіска была выдадзена раней, 6 жніўня 1756 г., і адносіцца да пасольскіх соймакаў 1756 г. Паводле яе, Ігнат Агінскі з вызначаных яму 25 000 злотых на выдаткі на соймаках узяў палову сумы ў памеры 12500 злотых, аб чым даў адпаведную распіску [6].

Захаваліся адзінкавыя распіскі іншых удзельнікаў магнацкай групы Радзівілаў. 13 студзеня 1757 г. 3000 злотых ад Грабоўскага атрымаў і выдаў распіску на гэтую суму рэчыцкі гродскі староста Альбрэхт Радзівіл [6]. З табліцы вынікае, што гэтыя грошы Радзівіл меў патраціць на выбары на аршанскім грамнічным соймаку 1757 г. Згодна з распіскай Людвіка Пацея ад 23 ліпеня 1756 г., ён атрымаў 15000 злотых. На адваротным баку распіскі іншым почырмам (магчыма, самога Грабоўскага) было пазначана, на якія соймакі браліся гэтыя грошы: троцкі – 2000 злотых, жмудскі – 4000, віцебскі – 3000, мсціслаўскі – 4000, рэчыцкі – 2000 злотых [6]. Такім чынам, Людвік Пацей узяў і 3000 злотых, якія прызначаліся для яго брата Леанарда на віцебскі пасольскі соймак. 26 студзеня 1757 г. распіску на атрыманне 4000 злотых на мсціслаўскія пасольскі і грамнічны соймакі Грабоўскаму даў мсціслаўскі крайчы Юзаф Кашыц [6]. Засталася частка распіскі Барбары Радзівіл аб узяцці 4000 злотых [6]. Як можна меркаваць, гэта былі грошы на слоніцкі і мазырскі соймакі (па 2000 злотых на кожны), за якія яна адказвала.

У паперах Грабоўскага таксама захаваліся два рэестры выдаткаў, якія былі складзены адказнымі за тыя ці іншыя соймакі. Першы з іх – гэта рэестр выдаткаў на віленскі і старадубскі соймакі, які падпісаў Юрый Абрамовіч. Паводле яго, агульныя выдаткі на гэтыя соймакі складалі 11000 злотых. Больш усяго (6000 злотых) атрымаў віленскі харужы Тызенгауз. 1500 злотых атрымаў віленскі земскі суддзя Гарадзенскі. Па 1000 злотых было выдадзена віленскаму стольніку Гедройцу, Камарам і Лапам. У сваю чаргу Гецэвічы атрымалі толькі 500 злотых [6]. Як вядома, на старадубскі пасольскі соймак 1756 г. і старадубскі грамнічны соймак 1757 г. было выдадзена 4000 злотых (па 2000 злотых на кожны). Такім чынам, з гэтых 11000 злотых толькі 2000 злотых было выдадзена на старадубскі соймак (гэта па 1000 злотых Лапам і Камарам, якія актыўна ўдзельнічалі ў старадубскіх соймаках). 9000 злотых, якія засталіся, былі выдадзены на віленскі соймак. Як памятаем, на віленскі пасольскі соймак 1756 г. і віленскі грамнічны соймак 1757 г. меркавалася выдаць 14000 злотых. Можна меркаваць, што гэтая сума не была размеркавана і выдаткі на віленскі пасольскі соймак 1756 г. былі большымі, чым на віленскі грамнічны соймак 1757 г. Як бачым, ужо на віленскі пасольскі соймак 1756 г. было выдадзена 9000 злотых. З іншых папер вядома, што на віленскі грамнічны соймак 1757 г. было выдадзена 5000 злотых. Разам атрымліваюцца тыя ж 14000 злотых, што выдзяляліся на віленскія пасольскі 1756 г. і грамнічны 1757 г. соймакі.

Захаваўся таксама рэестр выдаткаў на лідскі і наваградскі пасольскія соймакі 1756 г. На лідскі пасольскі соймак увогуле было выдадзена 1800 злотых: Макрэцкаму – 400 злотых, лідскаму падсудку Яну Станіславу Каменьскаму і Наневічам – 500 злотых, лідскаму будаўнічому Тубялевічу – 150 злотых, лідскаму каморніку Кулешу – 100 злотых, Казіміру Каменьскаму – 400 злотых, Пятру Тукале – 100 злотых, Белапятровічу – 150 злотых. Далей пазначалася, што з вызначаных грошай на лідскі пасольскі соймак засталася яшчэ на наваградскі пасольскі соймак 200 злотых. Дакумент быў падпісаны Станіславам Радзівілам. На другой старонцы ліста за подпісам таго ж Станіслава Радзівіла знаходзіліся выдаткі на наваградскі пасольскі соймак 1756 г. Згодна з ім, 3200 злотых на гэты соймак былі размеркаваны наступным чынам: Пласкавіцкаму (Жанстанцін Пласкавіцкі. – *А. М.*) – 250 злотых, Галаўням – 250 злотых, Яну Галаўню на павелічэнне колькасці прыхільнікаў – 234 злотых, Беліковічам – 250 злотых, Радзішэўскаму (магчыма, наваградскі падстароста Габрыэль Радзішэўскі. – *А. М.*) для Хаціскіх – 250 злотых, Раецкім – 200 злотых, Мікалаю Корсаку – 200 злотых, Мілеўскім – 200 злотых, Пажарыцкім – 330 злотых, Юзафу Корсаку – 180 злотых, Малушыцкім – 108 злотых, Дабжыньскім праз наваградскага мастаўнічага (Юзафа Пятровіча. – *А. М.*) – 540 злотых, Палонскаму – 90 злотых, Вінцэнту Равінскаму – 118 злотых. Далей падводзіўся агульны рахунак выдаткаў: на лідскі – 1800 злотых, на наваградскі – 3200 злотых. Агульная сума складала 5000 злотых. Адначасова Станіслаў Радзівіл пазначаў, што не пасылае інфармацыю пра значныя выдаткі, якія зрабіў з уласных сродкаў. Таксама ён не падаў у рахунак для яго скарачэння 120 чырвоных злотых у пераліку па 18 злотых адзін чырвоны злоты [6]. Як вядома, на наваградскім пасольскім соймаку 1756 г. дайшло да канфлікту і адначасова адбыліся два альтэрнатыўныя соймакі: прыхільнікаў Фаміліі і прыхільнікаў Радзівілаў. Шляхціцы з гэтага рэестра былі заўважаны не толькі на пасольскім соймаку прыхільнікаў Радзівілаў, яны якраз былі сярод тых шляхціцаў, што занеслі тры пратэстацыі супраць соймака прыхільнікаў Фаміліі. Як было ўстаноўлена, маніфесты прыхільнікаў Радзівілаў падпісалі 27 шляхціцаў. Прычым сярод іх якраз і былі шэсць шляхціцаў з вышэйзгаданага рэестра: Вінцэнт Равінскі, Ігнат Беліковіч, Міхал Пажарыскі, Ян Галаўня, Ян Палонскі, Аляксандр Пажарыскі. Яшчэ пяць прадстаўнікоў роду Раецкіх падпісалі агульную пратэстацыю супраць наваградскага пасольскага соймака. Як можна меркаваць, усе гэтыя шляхціцы атрымалі свае грошы якраз за подпісы пад пратэстацыямі супраць соймака прыхільнікаў Фаміліі. Юзаф Корсак, Габрыэль Радзішэўскі, Юзаф Пятровіч, Аляксандр Мілеўскі падпісалі інструкцыю абраным пасламі на сойм на наваградскім соймаку прыхільнікам Радзівілаў наваградскаму падстолію Ігнату Вайніловічу і крайчаму ВКЛ Станіславу Радзівілу. Мікалаю Корсак увогуле на гэтым соймаку быў абраны разам з Андрэем Пратасовічам паслом да караля [23]. Няма толькі ніякай інфармацыі пра ўдзел у соймаку Хаціскіх і Малушыцкіх і таму немагчыма выказаць здагадку, за што ім былі выплачаны грошы.

Няма амаль ніякай інфармацыі пра выдаткі іншых магнацкіх групавак на выбары на павятовых соймаках. Нам удалося выявіць толькі некалькі прыкладаў такіх выдаткаў. Напрыклад, Сапегі ў 1740–1742 гг. выдавалі наступныя грошы на выбары на пэўных грамадзянскіх соймаках: Булгаку – 1000 злотых на слонімскае соймак, Мікалаю Лапацінскаму – 600 злотых на меціслаўскае соймак, Станіславу Катовічу – 500 злотых на гродзенскае соймак, Фабіяну Корсаку Бабыніцкаму – ад 320 да 800 злотых на полацкае соймак, Стэфану Алэндскаму – 1050 злотых на ваўкавыскае соймак, Візгерду – ад 350 да 800 злотых на віленскае соймак, Хлявінскаму і Макавецкаму – 300 злотых на рэчыцкае соймак, Богушу – 200 злотых на мазырскае соймак, Мізгеру – 660 злотых на аршанскае соймак, а пазней дастаў, магчыма, на гэты ж соймак 500 злотых [24, s. 295]. Як бачна, выдаткі Сапегаў на соймакі былі значна меншымі, чым Радзівілаў. У Радзівілаў не было меншых выдаткаў на адзін соймак, чым 2000 злотых, а ў Сапегаў самыя вялікія выдаткі на канкрэтны соймак складалі каля 1000 злотых. У 1740–1742 гг. Сапегі змагаліся з Радзівіламі ў Трыбунале ВКЛ і мусілі рабіць павышаныя выдаткі для забеспячэння на выбарах прыхільных дэпутатаў. Аднак і гэтыя выдаткі Сапегаў значна саступалі выдаткам Радзівілаў у час абвастрэння іх барацьбы з Фаміліяй у 1756–1757 гг. У 1758 г. Масальскія, адны з лідараў Фаміліі, лічылі, што для выбару Адама Чартарыйскага на ваўкавыскім пасольскім соймаку неабходна патраціць 4000 злотых, а калі на гродзенскім пасольскім, то 2000 злотых [25, p.251]. Як бачым, у дадзеным выпадку маюцца значна большыя выдаткі на ваўкавыскае соймак і значна меншыя – на гродзенскае. Прычым Фаміліі забяспечыць выбар патрэбнага пасла на гродзенскім пасольскім соймаку 1758 г. каштавала 2000 злотых, а яго зрыў Радзівілам у 1756 г. – 5000 злотых. Але нават за такія вялікія грошы сарваць соймак не атрымалася.

Высновы. Выяўленыя дакументы ўпершыню ў гістарыяграфіі паказваюць фінансаванне соймакавай кампаніі ў межах адной магнацкай групы. З выяўленых дакументаў становіцца зразумелым, як фарміраваўся агульны фінансавы фонд з унёскаў розных магнатаў, а таксама як ён размяркоўваўся паміж імі з улікам выдаткаў на канкрэтныя павятовыя соймакі. Гэтыя дакументы паказваюць, што цалкам выдаткі магнацкай групы Радзівілаў на пасольскія соймакі 1756 г. складалі 77400 злотых, а на грамадзянскія 1757 г. – 71600 злотых. Складана ацаніць эфектыўнасць гэтых выдаткаў. На пасольскіх соймаках 1756 г. у ВКЛ нязначную перавагу атрымала Фамілія, а выбары на грамадзянскія соймакі 1757 г. скончыліся ўжо на карысць Радзівілаў. Удалося выявіць, што самымі каштоўнымі соймакамі былі: віленскае (ад 5000 да 9000 злотых), гродзенскае (5000 злотых), брэсцкае (5000 злотых). Па 4000 злотых Радзівілаў мелі выдаць на выбары на 4 павятовых соймаках (ашмянскім, жмудскім, полацкім і меціслаўскім), па 3000 – на 6 соймаках (ковенскім, наваградскім, ваўкавыскім, віцебскім, аршанскім і мінскім), па 2000 злотых – ажно на 11 соймаках (лідскім, вількамірскім, браслаўскім, троцкім, упіцкім, смаленскім, старадубскім, слонімскае, пінскім, мазырскае і рэчыцкім). У выпадках віленскага, старадубскага, лідскага і наваградскага соймакаў нават маюцца рэестры, як былі падзелены выдадзеныя на гэтыя соймакі грошы паміж мясцовымі прыхільнікамі Радзівілаў. Складана ацаніць эфектыўнасць гэтых канкрэтных выдаткаў. На гродзенскім пасольскім соймаку 1756 г. пасламі былі абраны прыхільнікі Фаміліі, а радзівілаўскія прыхільнікі толькі здолелі занесці пратэстацыю супраць іх выбараў. Фактычна ўсе 5000 злотых былі патрачаны толькі на пратэстацыю. Аднак Міхал Казімір Радзівіл станоўча ацэньваў такі вынік фінансавых выдаткаў на гродзенскім пасольскім соймаку 1756 г. Як можна меркаваць, яго ацэнка залежала ад канкрэтнай палітычнай кан'юнктуры, якая склалася ў гэты час у тым ці іншым павеце.

Спіс выкарастаных крыніц

1. Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD). Archiwum Radziwiłłów (AR). – Dział IV. Sygn. 877.
2. Zielińska, Z. Mechanizm sejmikowy i klientela radziwiłłowska za Sasów / Z. Zielińska // Przegląd Historyczny. – 1971. – Z. 3. – S. 397–410.
3. Konarski, S. Szlachta kalwińska w Polsce / S. Konarski. – Warszawa: Drukarnia Braci Wójcikiewicz, 1936. – 358 s.
4. Konopczyński, W. Grabowski Jan Jerzy / W. Konopczyński // Polski Słownik Biograficzny. – T.VII. – Wrocław, 1959–1960. – S. 494.
5. Kriegseisen, W. Ewangelicy polscy i litewscy w epoce saskiej (1696–1763) / W. Kriegseisen. – Warszawa: Semper, 1996. – 306 s.

6. Biblioteka Jagiellońska (BJ). – Przybytki – Sygn. 11/69.
7. Korzon, T. Kościuszko: biografia z dokumentów wysnuta / T. Korzon. – Kraków – Warszawa: Muzeum Narodowe w Rapperswylu, 1894. – 691 s.
8. Matuszewicz, M. Diariusz życia mego / M. Matuszewicz. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986. – T. 1. – 928 s.
9. Konopczyński, W. Polska w dobie wojny siedmioletniej / W. Konopczyński. – Warszawa, Kraków: Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1909. – T. 1. – 548 s.
10. Мацук, А. Барацьба магнатаў на гарадзенскім сойміку ў панаванне Аўгуста III / А. Мацук // Гарадзенскі палімпсест 2010. Дзяржаўныя і сацыяльныя структуры, XVI–XX стст. – Мінск: Зміцер Колас, 2011. – С. 198–216.
11. Konieczna, D. Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzesko-litewskiego w latach 1565-1763 / D. Konieczna. – Warszawa: DiG, 2013. – 198 s.
12. Мацук, А. Барацьба магнатаў у ВКЛ (1717–1763 гг.) / А. Мацук. – Мінск: Медысон, 2010. – 640 с.
13. Biblioteka Czartoryskich. – Sygn.604.
14. Biblioteka Jagiellońska. – Przybytki. – Sygn. 10/52.
15. Мацук, А. Паслы ад павятовых соймаў ВКЛ на сойм Рэчы Паспалітай 1756 г. / А. Мацук // Украіна крізь вікі: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – С. 624–639.
16. Мацук, А. Полацкае ваяводства ў XVIII ст.: ваявода, шляхецкая эліта, соймікі / А. Мацук. – Мінск: Беларуская навука, 2014. – 233 с.
17. AGAD. Archiwum Radziwiłłów. – Dział IV. – Sygn. 641.
18. AGAD. Archiwum Radziwiłłów. – Dział IV. – Sygn. 559.
19. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ). – Ф.1722. – Воп.1. – Спр. 109.
20. AGAD. Archiwum Radziwiłłów. – Dział II. – Supplement. – Sygn. 1012.
21. Jusupović, M. Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku: działalność polityczna rodziny Zabiełłów w latach 1733–1795 / M. Jusupović. – Warszawa: IH PAN, Wydawnictwo Neriton, Polskie Towarzystwo Historyczne, 2014. – 488 s.
22. Lietuvos valstybės istorijos archyvas. – SA 5963.
23. Мацук, А. Наваградскія пасольскія соймікі 1756 г. / А. Мацук // Архіварыус. – Мінск, 2015. – Вып. 13. – С. 225–236.
24. Macuk, A. Stronictwo sarpieżyńskie w powiatach Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania Augusta III / A. Macuk // Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego. – Warszawa, 2014. – S. 287–318.
25. Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka. – F.139. – B.2724.

References

1. Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD). Archiwum Radziwiłłów (AR). Dział IV. Sygn. 877 (in Poland).
2. Zielińska Z. Mechanizm sejmikowy i klientela radziwiłłowska za Sasów. *Przegląd Historyczny*, 1971, no. 3, pp. 397–410 (in Poland).
3. Konarski S. *Szlachta kalwińska w Polsce*. Warsaw, Drukarnia Braci Wójcikiewicz, 1936. 358 p. (in Poland).
4. Konopczyński W. Grabowski Jan Jerzy. *Polski Słownik Biograficzny. T.VII*. Wrocław, 1959-1960. 494 p. (in Poland).
5. Kriegerseisen W. *Ewangelicy polscy i litewscy w epoce saskiej (1696–1763)*. Warsaw, Semper Publ., 1996. 306 p. (in Poland).
6. Biblioteka Jagiellońska (BJ). Przybytki Sygn. 11/69 (in Poland).
7. Korzon T. *Kościuszko: biografia z dokumentów wysnuta*. Krakow – Warsaw, Muzeum Narodowe w Rapperswylu, 1894. 691 p. (in Poland).
8. Matuszewicz M. *Diariusz życia mego. T. I*. Warsaw, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986. 928 p. (in Poland).
9. Konopczyński W. *Polska w dobie wojny siedmioletniej. T. I*. Warsaw, Krakow, Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1909. 548 p. (in Poland).
10. Macuk A. Ambassadors from the Povet Sejmiks of the Grand Duchy of the Lithuania on the Sejm of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1756. *Garadzenski palimpsest 2010. Dzyarzhajnyja i satsyjal'nyja struktury, XVI–XX st.* Мінск, Zmitser Kolas Publ., 2011, pp. 198–216 (in Belarusian).
11. Konieczna D. *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzesko-litewskiego w latach 1565–1763*. Warsaw, DiG Publ, 2013. 198 p. (in Poland).
12. Macuk A. The struggle of magnate societies of Grand Duchy of Lithuania (1717–1763). Minsk, Medysont Publ., 2010. 640 p. (in Belarusian).
13. Biblioteka Czartoryskich. Sygn.604 (in Poland).
14. Biblioteka Jagiellońska (BJ). Przybytki. Sygn. 10/52 (in Poland).
15. Macuk A. Ambassadors from the Povet Sejmiks of the Grand Duchy of the Lithuania on the Sejm of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1756. *Україна крізь вікі: Збірник наукових праць на пошану академіка НАН України професора Валерія Смоля*. Kiev, Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine, 2010, pp. 624–639 (in Belarusian).
16. Macuk A. *Polotsk Voivodeship in the 18th Century: Voevoda, Gentry Elite, Sejmiks*. Minsk, Belaruskaya navuka Publ., 2014. 233 p. (in Belarusian).
17. AGAD. Archiwum Radziwiłłów. Dział IV. Sygn. 641 (in Poland).
18. AGAD. Archiwum Radziwiłłów. Dział IV. Sygn. 559 (in Poland).

19. National Historical Archives of Belarus (NGAB). F. 1722. Vop. 1. Sprava 109 (in Belarusian).
20. AGAD. Archiwum Radziwiłłów. Dział II. Supplement. Sygn. 1012 (in Poland).
21. Jusupović M. *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku: działalność polityczna rodziny Zabiellów w latach 1733–1795*. Warsaw, IH PAN, Wydawnictwo Neriton, Polskie Towarzystwo Historyczne, 2014. 488 p. (in Poland).
22. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, SA 5963 (in Lithuanian).
23. Macuk A. Novogrudok Embassy Sejmiks in 1756. *Archivarius* [Archivarius]. Minsk, 2015, iss. 13, pp. 225–236 (in Belarusian).
24. Macuk A. Stronnictwo sapieżyńskie w powiatach Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania Augusta III. *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Warsaw, 2014, pp. 287–318 (in Poland).
25. Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka. F. 139. B. 2724. (in Lithuanian).

Информация об авторе

Мацук Андрей Владимирович – кандидат исторических наук. Институт истории, Национальная академия наук Беларуси (ул. Академическая, 1, 220072, Минск, Республика Беларусь). E-mail: anrzey@tut.by

Information about the author

Andrei U. Matsuk – Ph. D. (Hist.), Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus (1 Akademicheskaya Str., 220072 Minsk, Belarus). E-mail: anrzey@tut.by